

Управління освіти Миколаївської міської ради
Науково-методичний центр

*Використання інформаційних
технологій
у навчанні української
літератури старшокласників
(матеріали проблемної групи вчителів)*

Керівник: Назаренко Л.А.

Миколаїв
2011

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мета: подати вчителям літератури теоретичні й практичні відомості щодо впровадження інформаційних технологій у систему літературної освіти, їх обґрунтування, допомогти в оцінці проектної діяльності старшокласників-читачів, сприяти використанню інформаційних засобів на уроках літератури в 10 – 11 класах, формувати інформаційну компетенцію учителів-проектувальників.

План

1. Розвиток творчих здібностей старшокласників-читачів засобами мультимедійних технологій:

1. аналіз стану впровадження інформаційних технологій в сучасній літературній освіті;
2. виявлення впливів ІТ на формування креативних рис старшокласників-читачів;
3. анкетування словесників;
4. розгляд моделі створення літературного проекту старшокласниками для учнів-читачів п'ятого класу;
5. подання матриці самооцінювання і взаємооцінювання проектної діяльності учнів-читачів, її обговорення.

2. Організація взаємодії вчителя й учнів-читачів у процесі вивчення літератури з використанням інформаційних технологій:

1. методичні основи використання інформаційних технологій у навчанні літератури: теоретичний і практичний аспект.

3. Психолого-дидактичні аспекти навчання літератури з використанням інформаційних технологій:

1. використання термінологічного апарату;
2. подання набору практичних вправ, що враховують індивідуальні особливості школярів;
3. перегляд творчих робіт, створених учнями до уроків літератури з наступним коментуванням;
4. анкетування словесників.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ-ЧИТАЧІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

З метою формування читацьких компетентностей учнів, розвитку їх творчих здібностей і підвищення інтересу до уроків літератури в сучасній школі запроваджують інформаційні технології.

Загальний аналіз проблеми впровадження компетентнісного підходу в сучасній національній освіті здійснено Н. Бібік, С. Бондар, О.Савченко, В.Шуляром. Проблема впровадження інформаційних технологій на уроках літератури стала предметом розгляду таких науковців, як О.Бігич, М.Бухаркіної, П. Гороль, В.Зоц, І. Захарової, Є.Полат, І.Рожнятовської, А.Уліщенко. Розвиток інтелектуальних якостей особистості та її індивідуальних властивостей досліджували М. Холодна, Е. Гельман; розвиток творчих здібностей – В.Алфімов, Н. Волошина, Л. Головка.

Означені проблеми є нагальними, проте вони ще в достатній мірі не знайшли свого відображення в роботах науковців, тому мета статті полягає в дослідженні практики використання інформаційно-комунікаційних технологій, впливу їх на розвиток творчих здібностей учнів-читачів старшого шкільного віку.

Ми ставили перед собою ряд завдань:

- проаналізувати стан впровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті;
- виявити впливи засобів комп'ютерних технологій на формування креативних рис старшокласника-читача;
- запропонувати модель створення літературного проекту старшокласниками для учнів п'ятого класу.

Національна система освіти здійснює покрокові впливи на особистість у ході її життєвого розвитку. Досвід показує, що знання, уміння та навички, які школярі здобувають протягом навчання у школі не завжди застосовуються на практиці, іноді взагалі бувають відірваними від життєвих процесів.

На нашу думку, основним напрямом процесу навчання є становлення особистості. Щоб процес організації навченості учнів став продуктивним, він повинен бути сповнений діяльністю. Ураховуючи принципи особистісно зорієнтованого навчання, компетенції, якими повинні оволодіти випускники, учням 11 класу

було запропоновано створити проект для п'ятикласників у формі інтелектуальної гри.

О. Коваленко у своїй статті зазначає, що в інтелектуальних іграх закладений великий потенціал щодо формування інтелектуальних цінностей, серед яких головне і значне місце посідає пізнавальний інтерес [1, 351]. Розробляючи продукт своєї творчості, старшокласники повинні були враховувати вікові особливості дітей, їхній багаж знань, який вони отримали протягом I семестру, вивчити особливості класу (уподобання, потреби, мотиви).

Створення нового продукту – прояв нестандартності, який майже не знаходить місця в навчальному процесі, а також є способом підвищення інтересу до навчання. Усвідомлення учнями мети, розробка плану дій, робота за планом, оформлення задуму, представлення результату призводить до здобуття навичок у конкретній сфері людської діяльності. Робота «від щирого серця» завжди приносить естетичну насолоду, збуджує інтерес і для школяра є суб'єктивно значимою.

Швейцарський психолог Жан Піаже вважав, що основою розвитку дитини є її взаємодія зі світом, а засвоєння знань, ускладнення і розвиток мислення – це наслідок цього основного процесу [2].

Представлена модель поєднує в собі різні види проектів: творчий, ігровий, прикладний. З одного боку він не має чіткої структури спільної діяльності учасників, адже кожен спроможний був, вивчивши програмові твори для 5 класу, запропонувати свої варіанти запитань і завдань, а вже потім група експертів обирала найдоцільніші. Роль учителя – приховане керівництво (включає постановку проблеми, мети, обговорення терміну, проведення гри, скерування роботи на розроблення правил, загальний опис), щоб не зашкодити, а лише сприяти розвитку учнів. З іншого боку учасники брали на себе певні ролі, обумовлені характером та змістом проекту. Соціальний характер проекту має чітко визначений результат, дає можливість самоствердитися, усвідомити себе як потрібну в соціумі особистість. Розподіл обов'язків здійснюють лідери класу, спираючись на врахування здібностей одинадцятикласників, їхні побажання.

За предметно змістовою галуззю інтелектуальна гра «Хочу бути зіркою» - міжпредметна, бо об'єднує в собі знання з мистецтвознавства, народознавства, літератури, української мови; за

кількістю учасників – групова; за провідною діяльністю – ігрова. За допомогою цікавої форми проведення перевірки знань, використання ілюстрацій, анімації, дібраного музичного супроводу п'ятикласників можна заінтригувати, прищепити любов до книжки, викликати бажання досягти високого результату, адже гра передбачає наявність переможця.

Очікувані результати

5 клас	11 клас
Становлення дітей. Поглиблення, систематизація знань, вмінь застосовувати отримані знання на практиці, формування навичок працювати в групі. Розвиток пам'яті, уяви, мислення, мовлення, ініціативності. Виховання відповідальності, взаємоповаги, співпереживання. Прищеплення культури спілкування, любові до читання. Досягнення позитивних емоцій.	Застосовування знань з різних предметів. Розширення кругозору, формування літературних компетенцій. Стимулювання процесу самовдосконалення. Сприяння навичкам життя в мікросоціумі. Формування ціннісних орієнтацій, об'єктивного оцінювання своїх досягнень, здатності доводити справу до кінця, вміння розподіляти ролі. Розвиток алгоритмічного, асоціативного мислення, мовлення, вміння подавати різноманітну інформацію в одному електронному документі, навичок пошукової діяльності, ініціативності,

Методичні ремарки до слайдів

1 слайд	Указує на назву роботи, призначення, авторів проекту. Епіграф – бачення далекої перспективи. «Діти – квіти, полий їх, і вони ростимуть,» - так свідчить народна мудрість, тому не випадково символічним є вибір фону слайдів.
2 слайд Умови гри	Знайомство з умовами гри сприяють чіткій організації проведення позакласного заходу з предмета. Щоб створити відповідну атмосферу,

	доцільно провести з учнями привітальну гру, представлення команд (назва, обґрунтування її вибору).
3 слайд Нумерація завдань	Маршрутна карта, що містить конкурс капітанів, завдання для команд, які учні обирають у довільній формі. Доречною з валеологічної і психологічної точок зору є вказівка на фізхвилинку.
4 слайд Кросворд	Конкурс капітанів «Хто швидше» Кросворд складається із загадок. Ілюстративний матеріал слугує частковою підказкою (розраховано на російськомовних учнів).
5 слайд Чому сонце буває сумне?	Завдання 1 спрямоване на розвиток монологічного мовлення, пам'яті, асоціативного мислення.
6 слайд Що вам відомо про козаків? 17 Назвіть імена князів з відомих вам легенд	Завдання 2, 13 актуалізують знання з літератури, мистецтвознавства, історії.
7, 13 слайди Відгадайте назви казок, поглянувши на ілюстрації	Завдання 3, 9 сприяє розвитку вмінь на основі зорових образів діставати із чарунків пам'яті необхідні знання, їхній систематизації.
8 слайд Розкажіть скоромовку	Завдання 4 сприяє розвитку артикуляційного апарату. Ілюстрація викликає позитивні емоції.
9, 12 слайди	Завдання 5, 8 сприяє розвитку спостережливості,

Відгадайте загадки	аналітичного мислення, асоціативних зв'язків.
10 слайд Створіть власну казку за малюнком	Завдання 6 Учні працюють ланцюжком. Кожен учасник бере участь у створенні казки. Можливий варіант із обговоренням, висуванням різних точок зору, поділом враженнями від анімації. Сприяє розвитку мовлення, уяви. Формує вміння співпрацювати один з одним. Виховує організованість.
11 Навігаційний	Завдання 7 За описом учні повинні відгадати предмет, що знаходиться у скриньці. Гіперпосилання у вигляді ключа спрямовує учнів після відповіді до самоперевірки. Подано фрагмент відеозапису про створення писанки, тлумачення поняття у сучасному розумінні.
14 слайд У чому полягає різниця між літературною казкою і народною? Наведіть приклади 15 слайд Що таке легенда?	Завдання 10,11 сприяють розвитку аналітичного мислення, пам'яті, мовлення; вмінню доводити свою думку, застосовувати раніше набуті знання з теорії літератури.
16 слайд Продовжи поданий вислів	Завдання 12 сприяє розвитку аналітичного мислення на основі ілюстративного матеріалу.
17 слайд	Завдання 14 сприяє розвитку спостережливості,

Прочитайте текст, записаний у зворотньому напрямі	пам'яті, створює гарний настрій
---	---------------------------------

Цілеспрямовані завдання, що спричинені навчанням, інформацією, теж є творчими: п'ятикласники шукають причинно-наслідкові зв'язки, а різного роду комунікативні ситуації, що вимагають адекватного рішення, є безсумнівно творчими, адже взаємодія дитини зі світом вимагає активності, винахідливості, спостережливості та допитливості. Гра завершується підрахуванням набраних балів (командних і особистих), оголошенням результатів. На слайді «Дошка пошани» з'являється фото переможця. Учням приємно бачити свої зображення.

Кожен слайд із завданням доповнено ілюстративним матеріалом, що активізує візуальну пам'ять, викликає асоціативні зв'язки. Музичний супровід дібрано відповідно до характеру завдань. Через 1 хвилину після появи завдання з'являється слайд з текстом «Час відповідати», що дозволяє вчителю не слідкувати за часом, готує учнів до моменту відповіді.

Отже, інтелектуальна культура, застосування інтеграційних зв'язків позначаються на розвиткові творчих здібностей читачів, дають можливість формувати у школярів читацькі компетентності, є важливим засобом впливу на існування особистості та її взаємодії, комунікації з іншими суб'єктами навчальної діяльності, сприяють розвиткові пізнання і творчості. Через участь у інтелектуальних іграх у людей формуються вміння обмінюватись інформацією, великого значення набуває вербальна діяльність. Використання інформаційних технологій апелює в першу чергу до пізнавального інтересу, сприяє розвиткові творчої співпраці. Запропонована модель забезпечує розвиток співпраці старшокласників і п'ятикласників, є способом прояву їх креативності у спільній читацькій діяльності по створенню літературного продукту засобами інформаційних технологій.

Література

1. Коваленко О.А. Використання інтелектуальних ігор у процесі формування мовленнєвої культури студентів //Науковий вісник Миколаївського державного університету: Збірник наукових

праць. – Випуск 19: Педагогічні науки. – Миколаїв: МДУ, 2007. – 392 с.

2. Пиаже Ж. Суждение и рассуждение ребёнка. – С. - П.: Союз, 1997. - 95 с.

Учасники проблемної групи

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЛОЩИНІ

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційна компетенція, сприйняття, особистість, психологічні чинники.

Інформатизація освіти, орієнтація на новий тип випускника спричинили зміни в організації процесу навчання, перегляді психолого-дидактичних особливостей упровадження інформаційних технологій (ІТ) у систему літературної освіти. Магістральними проблемами проведення уроків літератури сьогодення є перетворення знань на полілог між автором, читачем, критиками, учителем літератури і образами твору, формування інформаційної культури старшокласників, розвиток їхнього критичного мислення, озброєння молоді знаннями та навичками використання сучасної комп'ютерної техніки, готування їх до життя в цифровому світі. Означені проблеми є нагальними, проте вони ще в достатній мірі не знайшли свого відображення в роботах науковців, тому мета статті полягає в дослідженні психолого-дидактичних аспектів використання інформаційних технологій на уроках літератури.

Загальновідомо, що лише володіючи комплексним набором літературних компетенцій, учень спроможний досягнути глибини, красу, суть мистецтва слова. В. Шуляр у науково-методичному посібнику «Модель підготовки компетентного випускника-читача загальноосвітнього навчального закладу (літературний компонент освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної освіти)» подає ядро моделі компетенцій літературної освіти, до її складу увійшли ті, які дають можливість випускникові навчального закладу, незалежно від майбутньої сфери професійної діяльності, виявити свою здатність до адекватного досягнення духовно-мистецької культури як вітчизняної, так і світової, а також бути літературно розвиненою Я-особистістю, яка може одержувати естетичну насолоду від літературно-мистецького твору, достойно поціновувати напрацьоване поколіннями [11, с. 13].

Серед компетенцій науковець виділяє інформаційну, читацьку, літературознавчу, металінгвістичну, комунікативно-мовленнєву, когнітивну, аксіологічну, прогностичну, соціальну, технологічну,

візуалізаційну, фасилітативну, креативну, рефлексивну, валеологічну, організаційну.

Сучасний школяр, на думку О. Семеног, має оволодіти інформаційною компетенцією, набути умінь самостійно здійснювати пошук, відбір, збереження необхідної інформації, у тому числі й електронної. Ефективне використання інформаційно-комп'ютерних технологій стимулює процеси індивідуалізації, диференціації, інтенсифікації подання навчального матеріалу [8, с. 148].

А. Уліщенко, В. Уліщенко передбачають, що ефективність навчання буде значно вищою в тому разі, якщо педагог зуміє створити в учнів стійку мотивацію до самостійного пошуку й аргументованого захисту своєї позиції. А створити таку мотивацію ймовірно за тієї умови, що школярі отримають можливість залучати до своєї дослідницької роботи різні джерела інформації і враховувати різні погляди на проблеми, що розглядаються.

Усе це пояснює, як стверджують науковці, нагальну потребу сучасної шкільної освіти залучати до навчального процесу не тільки книги, а й електронні посібники, тренажери, навчальні енциклопедії та ресурси всесвітньої мережі Internet. Безумовно, за таких умов роль комп'ютера у процесі пізнавальної діяльності переоцінити важко, адже його застосування сприяє поданню інформації більш доступно, індивідуально спрямовано [9, с. 5].

Відсутність належного психологічного підґрунтя вивчення української літератури за допомогою нових інформаційних технологій є найактуальнішою і найскладнішою багатоаспектною проблемою, що потребує розв'язання. З огляду на актуальність окресленої проблеми, визначимо основні завдання нашого дослідження:

- проаналізувати думки науковців щодо альтернативних способів навчання;
- обґрунтувати необхідність сприйняття художнього твору читачем через механізм впливу на різні аналізатори;
- окреслити психологічні чинники використання ІТ на уроках літератури.

Учені не залишаються байдужими до проблеми впровадження НІТ у систему літературної освіти. Варто назвати дослідження в галузі психологічних аспектів використання нових інформаційних

технологій у навчальній діяльності Р. Гуревича, М. Кадемії, С. Максименка, А. Маслоу, О. Осіна, О. Тихомирова; у галузі вивчення гуманітарних дисциплін

—
Н. Волошиної, С. Жили, Є. Пасічника, О. Семеног, А. Уліщенка, В. Уліщенко, А. Халіна, В. Шуляра.

Дослідження Р. Гуревича і В. Кадемії суголосні з переконаннями психолога О. Тихомирова про необхідність уведення ІТ у навчальний процес. Учений визначає комп'ютеризацію та необхідність її впровадження як вимогу часу. Використання техніки викликане суспільними потребами. І, безперечно, за допомогою психологічної науки можна добитись кращого результату. Бо й під час комп'ютеризації, насамперед йдеться про людину та суспільство, а це – пріоритетні напрями психології [1, с. 283].

Вивчення художніх творів тісно пов'язане із розумінням і уявленням прочитаного. Під час впровадження інформаційних технологій у навчальний процес необхідно зважати на фактори, що пов'язані з урахуванням властивостей рис характеру, закономірностями розумового розвитку, способу мислення, образного сприйняття оточуючого світу, волевиявленням.

У кожної дитини є бажання в осмисленні світу. Це бажання породжує попит, потребу, мотивацію. Усвідомлення своїх задатків може спонукати особистість у їх реалізації. С. Максименко зауважує: «Навіть споглядальний компонент народжується із сенсорно-перцептивного поля, яке зароджується в зустрічі нужди як певного біологічного динамічно-інформаційного утворення із соціальним світом» [3, с. 2].

Школярам важко пояснити, чому саме їм сподобався певний твір. Ми вважаємо, що це залежить від тих емоцій, які людина переживає, що відбувається в її особистому житті, які образи продукує її свідомість. Важливим є цілісне сприйняття твору. Безперечно, інформаційні технології надають можливість такому розумінню, адже їх використання не сприяє розчленуванню твору під час його аналізу старшокласниками на структурні компоненти, а поглиблюють розуміння, підсилюють емоції завдяки використанню більш повної інформації про сам твір, його автора, суспільні процеси, залучення кращих музичних і живописних зразків, використання власного читацького досвіду.

Лише через зацікавлення учнів художнім твором як явищем мистецтва, бажанням пізнавати світ і себе в ньому розвиватимуться читацькі вміння і навички, формуватиметься культура школярів, їхні естетичні смаки. Набуття базових знань, необхідних для сприяння всебічного розвитку, духовного збагачення, самореалізації особистості, здійснюється шляхом пізнання, аналізу, надання оцінки, а також за допомогою синтезу. Ці складові забезпечують подальше естетичне задоволення, що виникає в читача.

Дослідження А. Халіна дозволяють розуміти сприймання літературного твору як сприймання того, що створює уява, спираючись на механізми художнього мовлення, на смисл, виражений словами... Складність, на думку вченого, полягає в тому, що в акт сприймання людина включає весь комплекс уявлень про відповідний предмет і свої знання про нього [10, с. 59].

Аналізуючи думки науковців, ми, у свою чергу, пропонуємо поруч із традиційними методами викладання літератури та інтерактивними прийомами використовувати інформаційні технології не лише як базу для здобуття інформації, а й як опору в оволодінні старшокласниками літературною компетентністю з усіма її складовими, а також як засіб висловлення емоцій і думок з приводу прочитаного. Додамо також, що отримати насолоду від читання можна лише за умови різновекторної пізнавальної діяльності, критичного мислення, творчості, цілеспрямованому розвитку яких сприятимуть ІТ.

С. Жила, аналізуючи різні тлумачення поняття «сприймання», доходить висновку, що адекватне сприйняття художнього твору тотожне творчості, що базується на позитивних емоціях і почуттях [2, с. 42].

Провідною думкою дисертаційного дослідження авторки є необхідність використання системного підходу під час вивчення літератури у взаємозв'язках із суміжними видами мистецтв, визначено механізми та умови ефективності предметного сприймання.

Н. Волошина і С. Жила показують широкі можливості залучення образотворчого мистецтва на уроки вивчення біографії письменника (автопортрети, портрети, жанрові картини, скульптурні зображення) та художнього тексту (ілюстрації як коментування, пояснення літературного твору властивими їм специфічними засобами). На їхню думку, синтез мистецтв розвиває

око і вухо, поглиблює емоції, пробуджує фантазію, змушує працювати думку, спонукає творчого індивіда бути культурним поліглотом [2, с. 142].

Є. Пасічник переконаний, що слухаючи музичний твір, учні вчаться бачити залежність прийомів виконання, а, отже, й інтонацій, темпу читання художнього твору від його змісту. Тому музична інтерпретація літературного першоджерела може використовуватися для того, щоб учні навчилися тонально виділяти окремі картини, змальовані автором [7, с. 361].

А. Маслоу, досліджуючи емоції людини, звертав увагу на те, що досвід вищих переживань, наприклад у музиці, може бути перенесений на будь-який предмет. Естетичне виховання формує особливий, захоплюючий підхід до навчання, пізнання, оскільки вищі хвилювання майже ніколи не проходять безслідно [5, с. 189].

Інформація, що надходить одночасно двома каналами – візуальним і звуковим, засвоюється значно краще. Слід зазначити, що обидва канали повинні бути інформативно насиченими, які доповнюють один одного. Звернення до образів на екрані комп'ютера являє собою найпростішу імітацію наших дій у реальній дійсності, спрямованих на пізнання істотності предметів і явищ [6, с. 18].

Отже, у період юнацтва мистецтво охоплює становлення фізичної, психічної і духовної сфери. Використовуючи різні засоби впливу, митці надають можливість глибоко сприймати і розуміти художній твір, формують характер. Переконані, що музика здатна розвивати здібності чуттєвого сприйняття дійсності, активізуючи емоційне сприйняття, поліпшувати самопочуття, впливати на ствердження у світоглядних та моральних позиціях; почуття, що виникають у реципієнтів пробуджують творчість, споріднюють учнів-читачів з автором. Завдяки мистецтву молодь здатна давати оцінку продуктам людської діяльності, гармонії і красі. Поєднання різних інформаційних засобів сприятимуть прилученню читачів до духовних багатств людства, кращому сприйманню літератури, формуватимуть естетичні смаки, допомагатимуть школярам у розумінні художніх творів, нестимуть правду про духовне буття людини. Якщо мистецтво залишає в душі зерна гармонії, то дитина зростає багатогранною.

Розглядаючи викладання літератури в контексті культурного розвитку засобами ІТ, не можна забувати про поціновувачів.

С. Максименко, провівши ряд розвідок, розглядає особистість як цілісність. Говорячи про її розвиток, він має на увазі існування певних напрямів, за якими розвивається вся особистість, змінюється її цілісна форма, і лише в її складі змінюються і підструктури, тому важливо, щоб у формуванні і розвитку особистості були задіяні значні джерела інформації. Не можна сказати, що характер людини розвивається окремо, здібності – окремо, когнітивна сфера – окремо. На думку науковця, слушними є спостереження Л. Анциферової, яка подає внутрішній світ особистості як індивідуально-інтерпретований, насичений модальностями особистісних переживань, осмислених у діалогах із реальним та ідеальними співрозмовниками зовнішній світ, в якому віддиференційовані функціональні галузі з різним рівнем значення [4, с. 4].

Уважаємо, що вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтва, знайомство з якими надають інформаційні технології, сприятиме цілісному досягненню реальної та ірреальної дійсності в художньому творі, актуалізують органічну потребу людини в пізнанні. Відчуття породжують сприймання, а ті у свою чергу – мислення. Під час уважного, зосередженого читання через відчуття реципієнти сприймають духовні процеси в житті героїв. На нашу думку, вони важливіші, ніж отримані знання, бо охоплюють увесь світ образів, слугують опорою, активізують уяву, увагу, поліпшують емоційний фон уроку, навчають розуміти мову фарб, звуків, почуттів. Дитина, створюючи образ, уявляє спочатку його в кольорі. Залежно від того, яким є герой, його внутрішній світ, молоді люди віддають перевагу теплим чи холодним кольорам.

Використання ІТ у системі літературної освіти надає можливість ознайомитись із просторовими видами мистецтва, які представлені архітектурою, декоративно-ужитковим та образотворчим мистецтвом, дизайном; часовими видами мистецтва, що представлені музикою, часово-просторовими - кіно, театр, телебачення, мультимедіа. Залучення міжпредметних зв'язків дозволяє читачам набувати навичок із різних галузей освіти, що значно підвищує літературну компетентність.

Отже, окреслені шляхи сприйняття художнього твору старшокласниками-читачами, аналіз думок науковців, психологічних чинників, дозволяють зробити висновок, що інформаційні технології активізують візуальний ряд, змінюють його, надаючи віртуальним

образам, що існують в уяві юного читача, постати на екрані монітора. Образна пам'ять пов'язана з відчуттями, що трансформуються в співпереживання, а згодом у переконання, стає більш тривалою. Старшокласники мимоволі запам'ятовують події, що відбуваються у творі, дають їм оцінку, літературний герой стає не просто персонажем з твору, а людиною, долею якого вони переймаються; мовний стиль автора – барвистішим, що торкає струни душі читача, приносить задоволення. Твір для реципієнта постає як мікрокосмос, у якому відображено людське буття. Образне мислення продукує образи і використовує їх у процесі розв'язання завдань. Таким чином, опрацювання художнього твору з використанням інформаційних технологій переходить із хаотичного стану в інтелектуальний, несе духовний смисл, породжує бажання пізнавати нове. Для того, щоб даний процес став метою молоді, необхідно в старшокласників виховати потребу в навчанні та підготовці до життя. Ця роль належить учителеві.

Література

1. Гуревич, Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : [навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти] / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Київ : Освіта України. – 2006. – 390 с. - ISBN 966-8847-31-8, тираж – 500 екз.
2. Жила, С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : [монографія] / Світлана Олександрівна Жила. – Чернігів : РВК Деснянська правда, 2004. – 360 с. - ISBN 966-502-199-0, тираж – 500 екз.
3. Максименко, С. Д. Поняття особистості в психології [Текст] / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. - № 1. – С. 1 – 7.
4. Максименко, С. Д. Структура особистості [Текст] / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. - № 12. – С. 1 – 8.
5. Маслоу, А. Дальние пределы человеческой психики [Текст] : пер. с англ. – М. : СПб. : издат. группа Евразия, 1997. – 320 с.
6. Осин, О. Новый носитель или новое явление? [Текст] / О. Осин // «БШ». – 2005. - № 10 (142). – С. 10 – 18.

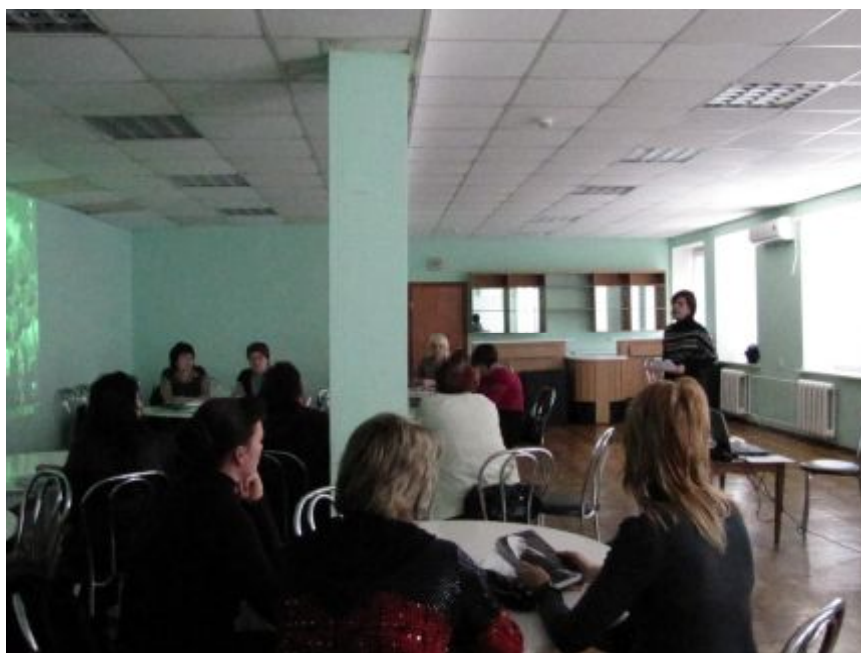
7. Пасічник, Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : [навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти] / Є. А. Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с. - ISBN 966-7043-33-9, тираж – 3000 екз.

8. Семеног, О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури [Текст] : [монографія] / Олена Миколаївна Семеног. – Суми : ВВП «Марія-1» ТОВ, 2005. - 404 с. - ISBN 966-566-294-5, тираж – 300.

9. Уліщенко, А. Б. Застосування інформаційних технологій у навчанні мови та літератури : [методичний посібник] / А. Б. Уліщенко, В. В. Уліщенко. – Х. : ХОНМІБО. – 2006. – 96 с.

10. Халін, В. В. Розвиток художнього сприймання художнього твору студентами філологічного факультету в процесі вивчення української літератури [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / В. В. Халін ; *Інститут педагогіки АПН України*. – К., 2006. – 173 арк. – *Бібліогр.* : арк. 158 – 173.

11. Шуляр, В. І. Компетентний випускник-читач : модель, система концепцій, критерії оцінювання (літературний компонент освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної освіти) : [науково-методичний посібник] / В. І. Шуляр. – Миколаїв : вид-во ЧДУ ім. Петра Могили – 2009. – 64 с. - ISBN 978-966-336-151-2, тираж – 100 екз.

***ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ Й УЧНІВ-ЧИТАЧІВ У
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ***

Реформування освіти потребує від молоді освіченості та читацької культури. Володіння словом посідає одне з чільних місць. З метою забезпечення виконання вимог державних стандартів необхідно змінити підходи до вивчення літератури як мистецтва слова. Ефективне навчання можливе лише за умови створення такої організації діяльності, за якої враховувалася б специфіка викладання предмета. Останнім часом спостерігаємо зниження рівня читання старшокласників з одного боку і неоднозначне ставлення суб'єктів літературної діяльності до використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі з іншого, що стає підставою для розв'язання протиріч між розвитком літературних знань і читацькими вміннями. Ще одну групу протиріч спричинив інформаційний вибух. З одного боку - невідповідність технічного оснащення кабінетів української літератури, а з іншого – велика наповненість учнів у класах, що гальмує процес набуття літературної компетентності. Щодо першого протиріччя, то його можна розв'язати шляхом використання інформаційних засобів, розташованих у кабінетах інформатики, а друге потребує диференційного та індивідуального підходу. Переконані, створення умов для діалогового навчання «автор-твір-читач» забезпечить підвищення читацького рівня школярів, стимулюватиме бажання досягти мети.

Стверджуючи необхідність визначення умов, за яких школярі відчували б потребу в читанні художніх творів, набували б інформаційної компетентності, були враховані особистісні інтереси словесника та молоді, окреслимо мету нашої статті – організація взаємодії вчителя літератури й учнів-читачів у процесі вивчення предмета з використанням нових інформаційних технологій (НІТ).

Потреба пошуку шляхів розв'язання даної проблеми зумовила основні завдання нашого дослідження:

- зважаючи на специфіку предмета, розробити модель організації взаємодії словесника й учнів-читачів у процесі вивчення літератури, що враховувала б можливість виявлення рівня навчальних досягнень реципієнтів;
- проаналізувати шляхи організації читацької діяльності під час вивчення літератури з використанням ІТ;

- визначити умови успішної діяльності вчителя літератури, старшокласників-читачів.

Організація читацької діяльності перебувала і перебуває в колі наукових інтересів Т.Бугайко (навчальний і виховний потенціал літератури), Н.Волошиної, Л.Мірошниченко (особистісне формування сприйняття), О.Куцевол (креативний підхід), Є.Пасічника, Б.Степанишина (ефективність методів навчання, цілісне осягнення учнями художнього твору), А.Ситченка (методичні засади на уроках літератури, технологізоване навчання), Г.Токмань (екзистенціально-діалогічна концепція), А.Фасоля (особистісно зорієнтований підхід), В.Халіна (художнє сприйняття творів), В.Шуляра (компетентнісний підхід у навчанні) та інших дослідників.

Спостереження науковців підказують, що старшокласники вже мають досвід читацької діяльності, але заглиблення в специфіку літератури вимагає від читачів умінь організувати власну діяльність, щоб усвідомити не лише зміст твору, а й ті духовні надбання, що закладені в ньому автором. Говорячи про літературну діяльність і проблеми, що виникають під час формування навичок спілкування з художнім твором в учнів-читачів, убачаємо, що важливе місце в розв'язанні протиріч можуть посісти умови, за яких навчання стане успішним. З цією метою, на нашу думку, доречно організувати вивчення літератури з використанням нових інформаційних технологій, під час якого характерними є взаємозв'язки між учителем-тьютором, групами учнів та їх лідерами, що виникають у процесі діяльності з наступною появою літературної компетентності в школярів.

Б.Степанишин, аналізуючи окреслену проблему, дотримується думки, що організувати працю вчителя й учня в процесі вивчення літератури означає передовсім створити для цього сприятливі умови, раціонально організувати навчання, щоб воно було високопродуктивним в результаті економії часу й зусиль учителів та учнів, далі – призвичаїти школярів самостійно здобувати знання і, зрештою, привести викладання літератури у відповідність із сучасним станом науки [5, 33].

Ми солідарні з науковцем і вважаємо, що умовами успішного навчання можна назвати такі, що дозволяють проявитись пізнавальній активності учнів, передбачають використання різних форм, раціональних способів організації навчальної діяльності, стимулюють прояв творчості; сприяють свободі вибору, відсутності страху припуститися помилки.

Підґрунтям вивчення умов успішного навчання становлять дослідження К.Тірської. Посилаючись на роботи В. Давидова, Л.

Імельсона, І.Якиманської, вчена зазначає, що в дидактиці розроблені певні вимоги, виконання яких забезпечує продуктивну навчальну діяльність:

- характер запропонованого навчального матеріалу повинен сприяти використанню досвіду, що вдосконалюється, і який має учень;
- викладання знань учителем повинно бути спрямовано не лише на розширення їхнього обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, але і на перетворення наявного досвіду кожного учня;
- у ході навчання необхідно постійно узгоджувати досвід школяра з науковим змістом нормативів, що задаються; використання активного стимулювання учня до самооцінювальної освітньої діяльності, що мотивує його до самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;
- необхідно стимулювати учнів до самостійного вибору і використання найзначніших для них засобів обробки навчальної інформації;
- введення знань про прийоми виконання навчальних дій, де виділяються загально логічні і специфічні (предметні) прийоми навчальної роботи з врахуванням їх функцій в особистісному розвитку;
- важливо забезпечити контроль і оцінку не лише результатів, але і головним чином, процесу навчання, тих трансформацій, які здійснює учень, засвоюючи навчальний матеріал;
- доцільно забезпечити побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку навчання як суб'єктної діяльності [6, 31].

Розроблена нами модель указує на те, що читачі є як об'єктами педагогічного впливу, так і суб'єктами пізнавальної діяльності. Координація дій здійснюється вчителем і/або лідерами груп. Визначальну роль відіграє здатність працювати з літературним матеріалом різного характеру, вміння використовувати здобуті знання для розв'язання самостійно визначеного навчального завдання з літератури, високий рівень пізнавальних здібностей є складовими успішного оволодіння знаннями і навичками роботи з художнім твором, своєрідним захистом від зайвої інформації, нервового напруження.

Міркуючи про пізнавальний компонент читацької діяльності, пропонуємо наступні процесуальні частини:

1. розуміння життєвого і творчого шляху митця;

2. студіювання тексту твору;
3. аналіз і синтез художнього твору;
4. виникнення ідеї дослідницької діяльності;
5. планування читацької діяльності, проектування, творчість;
6. зусилля, спрямовані на саморозвиток;
7. прогнозування результатів;
8. вміння розподіляти час;
9. співвіднесення теоретичних відомостей з практичною діяльністю;
10. координація, контроль дій реципієнтів як з боку вчителя, так і з боку керівників груп;
11. пошукова та дослідницька діяльність учнів-читачів;
12. презентація результатів.

У ракурсі визначених етапів знайомство з *життєвим і творчим шляхом митця* є необхідною умовою, адже встановлення причино-наслідкових зв'язків між автором і його твором, розуміння епохи, в яку жив митець, культури, причин написання текстів допоможуть відтворити в уяві літературно-психологічний портрет письменника. Знайти додаткові відомості можна за допомогою мережі Інтернет, паперових носіїв інформації. Допомогою в розумінні авторської думки стане *студіювання тексту*, адже опора на зміст – це перший крок до діалогу між автором і читачем. Виокремлюючи головне у творі (сміслові частини, портрет, пейзаж, прийоми творення образу...), читач наближається до свідомого сприйняття, добір цитатного матеріалу полегшує переказ, висловлення власної думки.

Акцентуємо увагу, що невід'ємною частиною діяльності учнів-читачів є *цілісний аналіз і синтез художнього твору* на основі розумових дій, що передбачає сформованість літературних знань, читацьких умінь. Реалізація теоретико-методичної моделі вироблення в учнів умінь аналізувати художні твори запропонована А. Ситченком. Дослідник стверджує, що «повторюваність розумових дій та операцій сприяє закріпленню в учнів нервових зв'язків, які перебувають в основі певних динамічних стереотипів, урахування вчителями самої можливості таких зв'язків, як і їх розвиток в учнів, забезпечують природовідповідний характер пізнавальної роботи, дають змогу приділити належну увагу її процесуальному аспекту» [4, 127].

Ми погоджуємося з думкою науковця, а також переконані, що індуктивний і дедуктивний методи пізнання сприяють цілісному аналізу твору, інтеграції та критичній оцінці прочитаного. Кожен учитель

повинен надати учню-читачу алгоритми дій щодо аналізу творів різних жанрів, адже цей процес не повинен бути інтуїтивним. Схема аналізу твору подібна до іграшкової пірамідки, на основу якої можна нанизати кільця будь-якої форми, а використання інформаційних технологій уможливить різні способи її подання.

На нашу думку, не менш важливим є етап *виникнення ідеї дослідницької діяльності*. Маючи інформаційний банк, знання, володіючи системним аналізом твору, використовуючи вміння самостійно конструювати власну майбутню діяльність, призводять до виникнення гіпотез щодо пояснення літературних явищ. Учителеві потрібно толерантно ставитись до будь-яких міркувань своїх вихованців, бо серед них обов'язково знайдеться декілька, що заслуговують на увагу. Дозвіл на власну думку спричинить розвиток мовленнєвих навичок, креативності, сприятиме бажанню оволодіння читанням як мистецтвом слова. У межах певної теми або проблеми юнаки та дівчата здійснюють оцінку власних знань, діяльності. Здебільшого вони не задоволені рівнем виявлених результатів, тому виникає потреба пошуку шляхів для поліпшення існуючого становища. З метою отримання нових знань, здійснюється пошук нової інформації, що зіставляється з раніше отриманою, робляться висновки. Важливо пам'ятати, що механічно завчені знання не відкладаються в пам'яті на довготривалий строк, отже, і не знаходять сфери використання в майбутньому, тому указана пошукова, дослідницька діяльності сприяють осмисленому засвоєнню знань.

Наступний етап - *планування читацької діяльності*. Літературна компетентність учнів включає здатність конструювати свою предметну діяльність від постановки проблеми до одержаного результату, переносити сформовані вміння на незнайому навчальну ситуацію. З метою підвищення ефективності навчання школярі повинні самостійно планувати свою діяльність. Розробляючи проекти із застосуванням інформаційних технологій, вони продумують структуру і ознаки об'єкта, розробляють «план-маршрут». Дитина сприймає світ образами. Із цих образів вона будує свою модель. Створення власних проектів передбачає покроковий аналіз дій, визначення теми і ключових запитань, опрацювання джерел інформації, врахування здібностей однокласників, вміння співпрацювати в групі, досягати високих результатів.

Варто зазначити, що на основі індивідуалізації освітнього процесу забезпечується розвиток *творчих здібностей* учнів. Бажання оригінально і по-новому підходити у вирішенні навчальних ситуацій формується в процесі розв'язання нестандартних завдань. Створений новий творчий

продукт має дві складові частини: по-перше, нове і незвичайне, по-друге, відоме. Відбувається трансформація досвіду і знань, застосування їх у нових умовах, переструктурування, розвиток уяви, виникнення ідей, що втілюються у творчих письмових роботах, створенні презентацій, буклетах, рекламних роликах, ілюстраціях до творів.

Зусилля, спрямовані на *саморозвиток* за допомогою інформаційних засобів, дозволяють критично мислити, проявляти гнучкість у прийнятті рішень, проводити корекцію результатів власної читацької діяльності. Навчання в цей період насичується відкриттям. Самостійне здобуття знань молоддю, бачення раціонального зерна, додання стереотипів сприятиме отриманню естетичної насолоди від прочитаних творів, розумінню художніх текстів з урахуванням задуму й стилю автора. Саморозвиток учнів-читачів дозволить мати уявлення про художню літературу як мистецтво слова, важливу складову системи мистецтв, підтримуватиме їхній всебічний розвиток.

Передбачення результатів діяльності дозволить зробити меншу кількість помилок, уникнути недоліків, труднощів під час дискусії, полеміки. Чітке уявлення майбутнього продукту надає можливість максимально змодельовати його, створює умови для швидкої реалізації планів. Орієнтиром може слугувати вдала попередня проектна діяльність учнів-читачів. Передбачення можливих досягнень навчає раціональним прийомам діяльності, формує здатність адекватно оцінювати свої сили, виправляти помилки, розвиває позитивні особистісні якості, моральну відповідальність.

Ще однією не менш важливою складовою частиною літературної діяльності є *вміння розподіляти особистий час* для навчання як педагогом, так і учнем-читачем. Раціональний розподіл часу починається з планування. Вміло спланована читацька діяльність залишає місце для роздумів і відпочинку, що є важливим фактором, по-перше, тому, що перенасичення інформацією може спричинити перевтому юнацького організму, по-друге, - нездатність сприймати матеріал, отримувати насолоду від читання. Таким чином, інтенсивна робота може перетворитися на згубний вплив.

Переконані, *практичне застосування теоретичних відомостей*, обговорення досягнень на різних етапах сприятимуть розвиткові розумових сил молоді, утворенню мистецьких асоціацій, ефективній груповій та індивідуальній роботі. Завжди легше вивчати нові відомості на основі знаних. Інструктаж учителя може застерегти від імовірних ускладнень і труднощів, допоможе у відборі й систематизації необхідного

матеріалу. Без знань теорії літератури, пізнання будови тексту неможливо проникнути в підтекст художнього твору. Спираючись на літературознавчий апарат, школярі отримують значну допомогу в осмисленні текстів художньої літератури на основі рецептивної естетики.

Відомо, що своєчасне виявлення прогалин у знаннях ліквідує їх у подальшому навчанні, сприяє розвиткові пізнавального інтересу, мотиваційної сфери, творчих здібностей, знімає емоційне напруження, поглиблює розуміння матеріалу, що вивчається. Потрібно бути уважним, щоб помітити, як впливає *педагогічний контроль* на досягнення кінцевого результату, чи відбуваються зміни у стосунках між учителем і його вихованцями. *Корегуючий контроль* позначається на якості навчання в процесі цілеспрямованої літературної діяльності суб'єктів. Контроль і корекція – це компоненти педагогічного процесу, що здійснюють вплив не лише на результат, а і на перебіг навчання. За його допомогою вчитель дізнається, на якому етапі розвитку знаходиться навчальна діяльність, результати досягнень школярів, а також отримує можливість змінювати форми і методи навчання, планувати свою діяльність, враховуючи можливості учнів-читачів. Уважаємо позитивним, якщо старшокласники беруть участь у виборі складності завдань, виділенні об'єктів контролю, у розробці форм і методів контролю.

Перехід до систематичного поглибленого (порівняно з молодшим шкільним віком) оволодіння основами наук, ускладнення навчальної діяльності, нові підвищені вимоги до учнівських обов'язків стимулюють значне посилення пізнавальної активності підлітків, розвиток у них уваги, пам'яті, мисленнєвих процесів, усного і писемного мовлення [3, 22].

Виходячи з цього, *дослідницька і пошукова діяльність* допомагають учням реалізувати свій потенціал, сприяють розвиткові інтересу до дорученої справи, виховують відповідальність. Досвід переконує, що найбільш універсальними засобами всебічного розвитку є використання міжпредметних зв'язків, які слід здійснювати на прикладах однієї епохи, інтерактивних прийомів, що дозволяють формувати змістові, процесуальні і мотиваційні компоненти; оволодівати новими інформаційними технологіями, уміннями відбирати, аналізувати, систематизувати нові знання, використовувати джерела інформації для власного розвитку; уміння працювати в умовах пошуку, дослідження; передбачати новизну під час розв'язання навчальних завдань.

Останній вид діяльності - *презентація результатів* передбачає використання всього арсеналу знань, літературних умінь і навичок, яких випускники здобули на попередніх етапах навчання. Повноправними

компонентами можуть бути мультимедійні презентації, буклети, мікрофільми, веб-сторінки.

Стверджуємо, під час такої діяльності учні-читачі набуватимуть досвіду роботи з інформаційними джерелами, висловлюватимуть власні думки з приводу прочитаного, стануть генераторами ідей, розроблятимуть власні творчі проекти.

Характеризуючи навчальну діяльність учнів-читачів, варто пам'ятати і про майстерність учителя. Крім знання свого предмета, Б.Степанишин наголошує на «любові до дітей і закоханості у свій фак, глибокій людяності, високій інтелігентності, внутрішній культурі, моральній чистоті, осмисленій вірі в Бога, почутті національної та людської гідності, естетичному чутті» [5, 9].

З нашого погляду, умови успішної діяльності учителя літератури по відношенню до своїх вихованців містять наступні складові:

- передбачення труднощів;
- врахування індивідуальних і вікових особливостей дітей;
- вчасна допомога;
- толерантне ставлення;
- створення ситуації успіху;
- діалоговий характер читацької діяльності;
- заохочення;
- майстерність учителя літератури;
- використання міжпредметних зв'язків;
- відповідність завдань індивідуальним особливостям учнів.

Учитель і учні – учасники навчального процесу, їх об'єднує як розуміння загальної дидактичної мети, так і спільна праця. Щоб співпраця була схожа на гармонійну гру симфонічного оркестру, необхідно задіяти всю майстерність учителя.

У своїй дисертаційній роботі С.Золотарьова, посилаючись на дослідження Г.Горської, А.Готової, М.Іваненко, І.Тачиної, наголошує, що «не потрібно пояснювати того, що учні самі у змозі зрозуміти, і в чому вони без ускладнень можуть розібратись», не виконувати за учня того, що «він в змозі і повинен робити сам» [2, 123].

Не можна не погодитись з цією точкою зору, але не слід забувати, що є школярі як з високим рівнем розвитку, так і з низьким, і саме останні потребують допомоги. Сильні учні самостійно здатні виконувати роботу, отримуючи лише завдання, інформацію про мету і засоби розв'язання

задачі, а слабкі, як свідчать психологи, потребують індивідуального підходу.

Так, австрійський психолог, лікар і педагог А.Адлер у своєму дослідженні наголошує, що необхідно звертати увагу на природу і сутність людини, його психічні реакції, думки, почуття, знати кінцеву мету, до якої бажає наблизитись підліток [1].

Таким чином, опора на специфіку предмета літератури і врахування умов успішної діяльності з боку вчителя вплине на вибір форм, методів і прийомів формування перцепції (сприйняття) художнього твору, а знання індивідуальних особливостей учнів стане підґрунтям, на якому формуватиметься духовно здоровий, літературно компетентний, соціально адаптований читач, сповнений симпатією до людей.

Сама логіка викладу вимагає поряд з умовами успішної діяльності вчителя літератури назвати умови вдалої літературної діяльності учнів-читачів, яка передбачає застосування компетентнісного підходу.

В.Шулярком запропоновано набір компетенцій, які забезпечують сталий розвиток високої читацької та загальної культури. Науковець переконаний, що «зміст літературної освіти та формування інтелігентного, компетентного, кваліфікованого випускника-читача має зважати на накопичений соціально-культурний досвід людства, який включає чотири елементи: досвід пізнавальної активності (знання), досвід використання відомих способів діяльності (уміння діяти за зразком), досвід творчої діяльності (уміння приймати ефективні й адекватні рішення в проблемних, нестандартних ситуаціях), досвід забезпечення емоційно-ціннісних стосунків (особистісні орієнтації, смаки, уподобання, ставлення)» [7, 5].

Міжнародна спільнота компетентнісний підхід вважає дієвим інструментом поліпшення освіти. Ми, у свою чергу, фундаментом навчання літератури, зважаючи на компетентнісний підхід, розглядаємо знання тексту твору, уміння його інтерпретувати, орієнтуватися в інформаційних потоках, мобільно використовувати знання й навички в нестандартних ситуаціях. Без знань змісту твору наявність теоретичних відомостей з літератури зводить навчальний процес нанівець, тому вчитель, на нашу думку, повинен вимагати від учнів прочитання текстів. Відомо, знайомство з творчістю митця може відбуватись шляхом залучення реципієнтів до різних джерел інформації (паперові носії, електронні посібники, Інтернет та ін.) Важливим є навчити молодь фільтрувати отриману інформацію, оцінювати її, відбирати найважливіше.

Крім названих факторів, до умов успішної діяльності учнів-читачів, врахування яких, на нашу думку, сприятиме підвищенню читацького інтересу і культури, позитивно впливатиме на ефективність навчання можемо віднести наступні:

- інтелектуальні здібності учнів;
- самостійність у здобутті знань;
- літературна компетентність учнів;
- використання НІТ;
- бажання, відповідальність;
- постановка мети;
- зовнішня, внутрішня мотивація;
- самооцінка;
- позитивні емоції;
- створення ситуації вибору, свобода дій.

Формат статті не дозволяє детально зупинитися на кожній складовій і в цьому відсутня така потреба, оскільки кожний учитель розуміє їх роль у навчальному процесі. Хочемо зазначити лише, що мислительний компонент читацьких здібностей залежить від рівня інтелекту школярів. У старшокласників-читачів можемо спостерігати різні його прояви, що забезпечують процеси пізнання. Уміння інтерпретувати твори, здатність осмислено аналізувати їх, висловлювати думки, знаходити відповіді на запитання неможливо без інтелектуальних здібностей. Логічність мислення, асоціативна пам'ять, просторова візуалізація дають змогу встановлювати зв'язки між предметами і явищами, відтворювати ці зв'язки відповідно до визначеної закономірності. Звичайно, набувають великого значення спадковість, соціально-культурологічний фактор, але без планомірного впливу вчителя на розвиток особистості рівень розумових здібностей залишиться низьким, тому визначальним фактором успішної діяльності учнів-читачів у нашому дослідженні є інтелектуальні здібності учнів.

Переконані, що не останню роль у навчанні відіграє бажання учня здобувати знання. Традиційно виокремлюють зовнішню і внутрішню мотивацію. До зовнішніх мотивів можемо віднести самоствердження через позитивну оцінку, почуття обов'язку, схвалення дій учителем, однокласниками, батьками, оточуючими. Внутрішня мотивація – отримання нових знань, підвищення самооцінки. Плануючи і організовуючи читацьку діяльність, слід пам'ятати, що нині зовнішня мотивація не набуває тієї актуальності, як у минулі часи. З метою

вироблення внутрішньої мотивації у школярів учитель літератури повинен звертатись до суб'єктивного досвіду читача, з'ясовувати його емоційно-цілісне ставлення до виучуваного твору, вчити старшокласників аналізувати ситуації, самостійно оцінювати їх, ставити мету, планувати і проектувати власну діяльність, виявляти й обстоювати особисту позицію.

Не вдаючись до аналізу усіх компонентів, акцентуємо увагу на тому, що досягнення оптимальних результатів можливе за умов, коли навчання передбачає відповідальність кожного із учасників навчального процесу. Дитяча безвідповідальність не може бути визначеною характеристикою особистості. До внутрішніх причин, що зумовлюють безвідповідальність є: слабка пам'ять, нерозвинена уява, недостатній розвиток емоційно-вольової сфери, перевтома, відсутність сили волі, знань у певній галузі, а також особливості темпераменту. Щоб змінити поведінку учня на краще, потрібно повірити у його сили, тоді і дитина повірить у себе; ставитись до дитини з розумінням, повагою, не ігнорувати почуття і потреби школярів, залишатись для них прикладом, авторитетом. Дружні стосунки, альтруїзм здатні створити основу для пробудження творчого потенціалу дитини, формувати оптимістичний, позитивний світогляд.

Таким чином, проаналізувавши шляхи організації читацької діяльності під час вивчення літератури з використанням інформаційних технологій, окресливши умови успішної діяльності вчителя літератури й старшокласників-читачів, можемо зазначити, що розуміння цих співвідношень розкриває сутнісні особливості викладання предмета літератури. Запропоновані види діяльності передбачають пошук шляхів уникнення одноманітності в роботі вчителя на уроці, наочне представлення результатів літературної діяльності, можливість виявлення рівня навчальних досягнень учнів, забезпечення особистісно зорієнтованого навчання, формування мотивованого ставлення до вивчення літератури. Для наочного уявлення нашої думки подаємо нижченаведену модель взаємодії вчителя й учнів-читачів під час вивчення літератури з використанням інформаційних технологій, використання якої дозволяє послідовно від простого до складного формувати в учнів літературну компетентність, навички проектної діяльності, сприяє розвитку творчих здібностей. Зважене використання всіх її складових не залишить місця для помилок, сприятиме підвищенню рівня навчальних досягнень реципієнтів.

Література

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: Пер. с нем. Вступ. ст. А.М. Боковинова. – М. : фонд «За экономическую грамотность», 1995 – 96 с.
2. Золотарёва С.А. Развитие теории урока в советской дидактике периода середины 60-х годов.: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Хабаровский гос. пед. ун-т.– Хабаровск, 1998. – 199 с.
3. Психологічний довідник учителя: в 4 кн., кн.. 3. / Упоряд. В.Андрієвська. Наук. Ред.. С. Максименка. – К.: Главник, 2005. – 96 с. – (серія «Психол. інструментарій»).
4. Ситченко А.Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: Монографія. – Київ: Ленвіт, 2004. – 304 с.
5. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя. – Київ – РВЦ «Проза» - 1995. – 255 с.
6. Тирская Е. А. Проектирование учебной деятельности старшеклассников в условиях личностно ориентированного обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Омск, 1999. – 150 с.
7. Шуляр В. І. Модель підготовки компетентного випускника-читача загальноосвітнього навчального закладу (літературний компонент освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної освіти): науково-методичний посібник. – Миколаїв, МОППО. – 2009. – 75 с.